

LÖGNFABRIKEN – FEJKNYHETER FRÅN RYSSLAND

”Fake news” har på sistone blivit ett vedertaget begrepp, inte minst på grund av den amerikanska presidenten Donald Trump. En strid ström av falska nyheter pumpas dagligen ut från Ryssland. De har lanserat en systematisk desinformationskampanj om USA och Europa: så kallade trollfabriker producerar falska nyheter vars enda syfte är att främja rädsla och sönderdelning i dessa områden.

I den här dokumentären träffar vi bland andra Andrey Soshnikov, en rysk journalist som de senaste fyra åren har arbetat med att avslöja falska nyheter och som var den första att uppdaga den ökända trollfabriken i St. Petersburg. Vi får också träffa en tidigare anställd på en av dessa fabriker som i detalj kan avslöja varför nyheterna och berättelserna är falska. Filmen går även igenom händelser och aktiviteter som inträffade under valkampanjen inför det senaste valet i USA.

GENRE: Dokumentär
ÄMNE: Samhällskunskap
ÅLDER: Från 14 år (H, Gy)
SPELTID: 59 min
PRODUKTIONSÅR: 2018

TAL: Engelska, Ryska
TEXT: Svenska
LAND: Danmark
REGISSÖR: Jakob Gottschau
ARTIKELNR: ETS5153

Fejknyheter (även engelskans "fake news") är en sorts bluff eller medvetet spridande av desinformation, antingen via så kallade traditionella nyheter eller via sociala medier, med avsikten att vilseleda i politiskt eller ekonomiskt syfte. Ofta används uppseendeväckande rubriker och helt påhittat nyhetsmaterial för att öka antalet läsare och spridandet av fejknyheten. För att sprida nyheterna utnyttjas lättillgänglig reklamfinansiering, ökad polarisering inom politiken och den ständiga närvaron av sociala medier, främst Facebooks nyhetsfeed men även tjänster som Twitter. Anonyma webbsidor som saknar ansvarig utgivare har också använts eftersom de gör det extra svårt att åtala källorna som sprider fejknyheter för förtal.

Källa: wikipedia.se

LÄROPLANSMÅL Lgr11 (i urval)

Samhällskunskap 7-9 – Ur det centrala innehållet

- Mediernas roll som informationspridare, opinionsbildare, underhållare och granskare av samhällets maktstrukturer.
- Olika slags medier, deras uppbyggnad och innehåll, t.ex. sociala medier, webbplatser eller dagstidningar.
- Nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden. Hur individer och grupper framställs, t.ex. utifrån kön och etnicitet, samt hur information i digitala medier kan styras av bakomliggande programmering.
- Möjligheter och risker förknippade med internet och digital kommunikation samt hur man agerar ansvarsfullt vid användning av digitala och andra medier utifrån sociala, etiska och rättsliga aspekter.
- Demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter för medborgare i demokratiska samhällen. Etiska och demokratiska dilemman som hänger samman med demokratiska rättigheter och skyldigheter, t.ex. gränsen mellan yttrandefrihet och kränkningar i sociala medier.
- Aktuella samhällsfrågor, hotbilder och konflikter i Sverige och världen.

Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar,
- analysera och kritiskt granska lokala, nationella och globala samhällsfrågor ur olika perspektiv,
- uttrycka och värdera olika ståndpunkter i t.ex. aktuella samhällsfrågor och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv,
- söka information om samhället från medier, internet och andra källor och värdera deras relevans och trovärdighet, och
- reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.

Samhällskunskap Gymnasiet – Ur det centrala innehållet

- Demokrati och politiska system på lokal och nationell nivå samt inom EU. Internationella och nordiska samarbeten. Medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut på de olika nivåerna. Maktfördelning och påverkansmöjligheter i olika system och på olika nivåer utifrån grundläggande demokratimodeller och den digitala teknikens möjligheter. Politiska ideologier och deras koppling till samhällsbyggande och välfärdsteorier.
- Massmediers och informationsteknikens roll i samhället. Deras möjligheter att påverka människor och samhällsutvecklingen samt de möjligheter de ger människor att påverka. Mediers innehåll och nyhetsvärdering.
- Källkritisk granskning, tolkning och värdering av information från olika medier och källor i arbetet med komplexa samhällsfrågor. Källhänvisning enligt vanliga system.

Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla:

1. Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
2. Kunskaper om historiska förutsättnings betydelse samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.
3. Förmåga att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
4. Förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Innan ni startar en diskussion kring filmen är det viktigt att läraren/ledaren går igenom handledningen och tänker på hur man ska hantera diskussionen och svaren.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Nyheter, journalistik, massmedier

- Vad är journalistik?
- Vem får utföra journalistik?
- Vad är er inställning till journalister?
- Vad är massmedier?
- Hur skulle ni definiera sociala medier?
- Varifrån får ni era nyheter; läser ni dagstidningar eller kvällstidningar? Vilka i så fall och på vilket sätt; pappersformat eller på nätet? Ser och lyssnar ni på nyheter på tv eller radio? Vilka program och kanaler?
- Får ni några nyhetsuppdateringar via sociala medier?
- Vad betyder "den tredje statsmakten"?
- Vilka är de andra två?
- Vet ni varför de kallas så?

Källkritik

- Vad är källkritik?
- Om ni ser ett inlägg eller läser en artikel, granskar ni källorna?
- Vad får er att tro på ett inlägg eller artikel, och tvärtom när tror ni inte på inlägget eller artikeln? Diskutera!
- Vad är det i en artikel som gör den pålitlig och trovärdig? Är det hur den är skriven, vem som skrivit den, eller att den hänvisar till någon typ av forskning, eller något annat?
- Vilka nyhetskällor kan man lita på anser ni?
- Är man mer benägen att tro på sådant som man redan tror på eller sådant som går emot det man redan tror på? Varför?

FAKTARUTA

JOURNALISTIK

journalistik, benämning på såväl insamling, urval, bearbetning och presentation av material i massmedier som på resultatet av denna verksamhet: det redaktionella innehållet i medierna. Journalistik avser ytterst att skildra verkligheten; den skiljer sig från skönlitteratur genom att inte syssla med fiktion och från vetenskapligt arbete genom krav på aktualitet. Benämningen journalistik avsåg ursprungligen nyheter och reportage i tidningar och tidskrifter (jämför journal), men har senare breddats till att även omfatta radio och TV.

SOCIALA MEDIER

sociala medier är ett samlingsnamn på de olika sätt som människor kan kommunicera direkt med varandra genom till exempel text, bild eller ljud. Exempel på sociala medier är bloggar, internetforum, wikier (se wiki), webbplatser för videoklipp, chattprogram, IP-telefoni och webbaserade fotodagböcker.

Det som skiljer sociala medier från massmedier är att massmedier använder sig av så kallad envägskommunikation. Det vill säga att en sändare skickar ett budskap till flera mottagare, och att mottagarna inte kan svara genom samma kanal. Tittarna kan till exempel inte kommentera ett TV-program genom ett eget TV-program. Med hjälp av sociala medier kommunicerar många sändare till många mottagare och mottagarna kan skicka budskap tillbaka på samma sätt och genom samma kanal.

Sociala medier finns framför allt på internet. Exempel på webbtjänster där användarna lägger upp eget material är Facebook, Instagram, YouTube och Twitter. Det blir allt vanligare att användarna kan lägga till eget material eller på annat sätt kommunicera på olika hemsidor. En allt större del av internet består alltså av sociala medier.

STATSMAKT

statsmakt, den suveräna staten som maktorgan. Enligt den statsfilosofiska maktodelningsläran finns tre statsmakter: **den styrande, den lagstiftande och den dömande**. I modernt svenskt språkbruk talar man om **regeringen som den första, riksdagen som den andra** och (formellt naturligtvis oegentligt) pressen eller numera **medierna som den tredje statsmakten**.

Fakta hämtad från NE.se

- Vem eller vilka följer ni på sociala medier? Vet ni vem eller vilka som ligger bakom alla konton ni följer?
- Vad är en influencer? Hur går det till?

Falska nyheter

- Vad handlade de flesta falska nyheter och inlägg om, inför det amerikanska valet 2016?
- Tror ni att de ryska trollfabrikernas falska nyheter når oss i Sverige?
- På vilka sätt kan de falska nyheterna nå oss eller skulle kunna nå oss? Hur gick de ryska trollfabrikerna tillväga? Försök att förklara den falska nyhetens väg från trollfabriken till att den når någon av er.
- Vad handlar de falska nyheter mest om som kommer till oss i Sverige, tror ni? Vad är det för nyheter som skulle kunna göra mest skada för Sverige och vår befolkning, eller som skulle kunna gynna andra länder eller personer om det svenska folket fick fel information?

Konsekvenser och tendenser

- ”Det var bara ett jobb, det var ingen stor sak.”, säger Olga i filmen. Hur kommer det sig, tror ni, att de som jobbade eller jobbar på trollfabrikerna i Ryssland gjorde det utan att ifrågasätta vad det var de gjorde?
- Andrej Sosjnikov visar i filmen några syriska soldaters reaktion på Facebook på videon där en påstådd amerikan beskjuter Koranen. Andrej Sosjnikov säger ”om du är radikal, är den som en bomb. Videon kan fungera som en utlösare”. Vad tror ni han menar med det?
- Vad betyder radikal?
- Varför tror ni att det är just vissa ämnen som sprids som falska nyheter och inte andra?
- Vad kan konsekvenserna bli av att falska nyheter sprids och att människor tror på dem? Diskutera! Ta gärna till exempel om ni har några.

FÖRDJUPNINGSUPPGIFTER

Falska nyheter

Försök att hitta falska nyheter! Arbeta själv eller i grupp och gå ut på sociala medier eller nyhetssajter (inte de största), granska nyheterna och samla in de som ni kan bevisa är falska eller kan ana är falska. Skriv ut dem och redovisa gemensamt i klassen. Sätt exempelvis upp dem på en vägg och analysera innehållet och ämnena gemensamt.

FAKTARUTA

INFLUENCER

influencare, engelska influencers, person som aktivt försöker påverka sin omgivning, främst via sociala medier och huvudsakligen i syfte att styra konsumtionsattityder och köpbeteenden.

Influencaren uppfattas som trovärdig och inspirerande inom ett område som omgivningen har intresse av, till exempel design eller träning.

Ofta utgör influencaren tredje part i ett företags marknadsföring genom att exponera, rekommendera och använda företagets produkter och tjänster. Marknadsföringen bygger på att produkterna och tjänsterna blir en del av innehållet i influencarens ”flöde” och att informationen därigenom sprids snabbt och effektivt med influencaren som relationsbyggare och ett slags garant. Ofta förekommer någon form av avtal mellan företaget och influencaren. Det har blivit allt vanligare att influencarna redovisar dessa kopplingar till olika företag på sina plattformar.

Samarbetet mellan företag och influencare har givit upphov till influencer marketing, som är en av de starkast växande marknadsföringstrenderna.

Fakta hämtad från NE.se

Källgranskning

Källgranska filmen *Lögnfabriken*. Kolla upp de personer som intervjuas i filmen. Är de dem de utgör sig för att vara? Hittar ni trovärdig information om dem som styrker det de säger i filmen? Kan man ta det de säger som sanning?

Den tredje statsmakten

Vad betyder begreppet den tredje statsmakten? Har det samma innebörd nu som förr? Diskutera, analysera och resonera, gärna i skrift, kring begreppet och jämför hur samhället ser ut idag och hur det såg ut förr.

Massmedier vs Sociala medier

Vad är skillnaden mellan massmedier och sociala medier? Ta reda på innebörden och diskutera skillnader och likheter, för- och nackdelar med båda begreppen.

Influencer

Vad är en influencer eller influencare? Vad är er åsikt om influencare? Vad finns det för positiva aspekter respektive negativa aspekter med influencare? Ta in begrepp som makt, reklam, sanning och källkritik.